

Marija
Stagličić

Urbanizam i arhitektura u funkciji modernizacije

JAGODA MARKOVIĆ, Šibenik u doba modernizacije,
Zagreb, Šibenik, Institut za povijest umjetnosti
- Gradska knjižnica "Juraj Šižgorić", 2009., 197 str.,
ISBN 978-953-6106-77-6 (IPU)
ISBN 978-953-309-001-6 (GK "JŠ")

Bogata i međunarodno valorizirana umjetnička i kulturna baština, koja je na tlu Dalmacije sačuvana od vremena antike pa do baroka, potpuno je zaokupljala povjesničare umjetnosti sve do nedavno. I dok se struka istovremeno bavila kako spomenutim povijesnim razdobljima tako i suvremenim likovnim događanjima, umjetnost 19. stoljeća u Dalmaciji bila je posve neprivlačna tematika. Kvalitativni pad umjetničke produkcije u odnosu na ranija razdoblja bio je razlogom da je proučavanje umjetnosti 19. stoljeća bilo na marginama interesa znanstvenika koji su se bavili dalmatinskom poviješću umjetnosti. Krajem pedesetih godina prošlog stoljeća otpočeto je proučavanje slikarstva u devetnaestom stoljeću u Dalmaciji, a tek sedamdesetih se ozbiljnije krenulo u istraživanje arhitekture. Upravo proučavanje arhitekture i urbanizma, poglavito druge polovine 19. stoljeća, otkrilo je da su u tom segmentu dalmatinski gradovi i luke doživjeli razvoj europskog standarda i kvalitete. Nove tehnologije i materijali u arhitekturi, suvremene mogućnosti u realizaciji urbane infrastrukture, od vodovoda preko osvijetljenja ulica do prometa, na kraju i nova mogućnost portretiranja putem fotografije – sve to stvara snažan odmak od "povijesne Dalmacije" i vodi dalmatinske gradove u doba modernizacije.

Stoga svakako treba pozdraviti izlaženje monografije o urbanističkom razvoju Šibenika s kraja 19. i početka 20. stoljeća. Knjiga, međutim, ne govori samo o Šibeniku, već se u svom prvom dijelu na temelju postojeće literature sinteznom interpretacijom šeta

onim europskim gradovima koji se u bilo kojem segmentu svoga razvoja mogu navesti kao primjer urbanom razvoju gradova 19. stoljeća. Autorica tako počinje s modelom preobrazbe Beča te preko Berlina, Budimpešte, Praga i Pariza stiže do Rima. Nakon toga slijedi komparativna analiza mediteranskih lučkih gradova, čiji modeli razvoja nalaze svoje odjeke u istočnojadranskim gradovima – lukama. Tu se posebno ističe model razvoja Trsta koji izravno utječe na razvoj većih luka, kao što su Pula i Rijeka. Zanimljiva je usporedba između razvojnog modela Barija i vrlo sličnog pristupa očuvanju povijesne jezgre u Dubrovniku i Korčuli.

Iako je težište monografije na razvoju gradova jadranske Hrvatske, nakon izlaganja o europskim gradovima i mediteranskim lukama, slijedi kraće poglavlje sinteznog pregleda urbanističkih mijena hrvatskih kontinentalnih gradova. Još uvijek u prvom dijelu knjige nalazi se poglavlje pod naslovom *Novi identitet jadranskih gradova*. U njemu se nižu sažeti opisi i analize razvoja gradova od Pule do Dubrovnika. Treba istaknuti da su obuhvaćeni i manji gradovi poput Opatije, Bakra, Kraljevice, Novog Vinodolskog i Senja. Iako su spomenuti gradovi još uvijek malo istraženi, autorica je o svakome od njih iznijela bitne crte razvoja uklopivši ih posve ravnopravno u sveukupni tekst monografije. Posebna pozornost u tom poglavlju posvećena je Puli koja je u 19. stoljeću doživjela velike promjene postavši austrijskom ratnom lukom. Autorica je stoga Puli posvetila više prostora te je na temelju postojeće literature i vlastitih istraživanja vrlo zorno iznijela razvojni tijek urbanog rasta Pule.

Drugi dio knjige monografska je obrada razvoja Šibenika u 19. stoljeću. Nekolicina istočnojadranskih gradova luka već je znanstveno obrađivana, bilo tematskim izložbama o historicizmu ili monografskim studijama (Rijeka, Zadar, Trogir, Split). Ostali su gradovi samo djelomično istraženi u znanstvenim člancima i tek čekaju svoju monografsku i cjelovitu obradu. Istraživanje Šibenika započela je upravo Jagoda Marković u svojim znanstvenim člancima te je ova monografija očekivani slijed, kojim autorica zaokružuje svoje višegodišnje istraživanje. Koristeći se metodologijom, koja je od vremena Milana Preloga prihvaćena i korištena u sličnim istraživanjima gradova kontinentalne i jadranske Hrvatske, pristupila je istraživanju višeslojno uključujući povijesne, zemljopisne, prometne, demografske, privredne, političke, oblikovne i druge datosti koje sve doprinose urbanom razvoju nekoga grada ili naselja.

Autorica je sveobuhvatno pristupila analizi, valorizaciji i tumačenju svih bitnih promjena koje su grad Šibenik tijekom 19.

stoljeća potpuno preobrazile iz utvrđenog i prometno slabo dostupnog grada u suvremeni industrijski i lučki grad. Tijekom prve polovine stoljeća, kao i u drugim dalmatinskim gradovima, u Šibeniku nema nekoga većeg urbanog razvoja, a tek poboljšana cestovna povezanost, uz naznake uređenja luke otvara mogućnosti budućeg razvoja industrije, lučkog prometa i trgovine. U drugoj polovini stoljeća dolazi do značajnijih promjena što J. Marković u svom tekstu sustavno izlaže, tako da upozorava na važnost prometnog povezivanja Šibenika željezničkom prugom, na uvođenje vodovoda u grad, na izgradnju hidroelektrane za proizvodnju naizmjenične struje, prve u Hrvatskoj (1895.) i konačno na osnivanje tvornice karbida u Crnici. Navedene prometne, komunalne i industrijske akcije bile su temelj razvoja Šibenika u trgovačku luku, treću po važnosti na istočnoj obali Jadrana.

Autorica svoj tekst ne izlaže kronološkim redom, pa se na neke teme vraća u raznim poglavljima, prateći razvoj određenog dijela grada. Tako se, na primjer, urbani razvoj obale opisuje uz nacрте za oblikovanje teretne luke. Poslije se obala spominje u vezi izgradnje ribarnice, Montanarijeve tvornice i uređenja trga pred južnim ulazom u perivoj. Na kraju, obalni je pojas obrađen u sklopu izgradnje željezničkog kolodvora i obrtničkih pogona u Dragi. Na taj način autorica želi povezati funkcionalnu vezu čisto arhitektonskih zahvata i poticaja koji su prethodili nastanku tih zahvata.

Posebno je zanimljivo poglavlje *Integracija grada i predgrađa*, gdje se može pratiti izgradnja historicističkih zgrada (palača Mattiazzi, kuća Matavulj, Šupukova tvornica tjestenine) i nastanak nove glavne prometnice, koja postaje odrednica za izgradnju dvaju značajnijih objekata: zgrade suda i suvremenoga bolničkog sklopa paviljanskog tipa, prema projektu Kune Waidmanna. Svoje izlaganje o Šibeniku autorica zaključuje poglavljem *Novo gradsko središte – estetski projekt urbane paradigme 19. stoljeća*. Na temelju arhivskih i pisanih izvora tekst prati rušenje zidina na istočnom dijelu

grada, gdje se postupno stvara novo gradsko središte oblikovanjem trga, uvođenjem novih društvenih i kulturnih sadržaja, te izgradnjom parkovne površine sa spomenikom Niccoli Tommaseu. Poprativši tekst starim fotografijama, J. Marković zorno dočarava izgled i suodnos dviju značajnih građevina koje je projektirao arhitekt Josip Slade (Narodna kavana i zgrada kazališta), a isto tako opisuje i ilustrira izvorni izgled Gradskog perivoja. Na kraju donosi i komentira sadašnju situaciju i promjene koje su tijekom 20. stoljeća nastupile u tom historicistički zamišljenom i pomno oblikovanome novom gradskom središtu.

Monografija je opremljena brojnim ilustracijama, zemljopisnim kartama, odnosno planovima gradova što doprinosi razumijevanju teksta, a knjigu čini nezaobilaznim prilogom analitičkom pristupu domaćim urbanološkim temama. Prvi i drugi dio knjige popraćen je bogatim izborom literature. Čitak i tečan tekst, popraćen sažetim bilješkama što upućuju na brojne pisane izvore, razotkriva izvorno stanje u oblikovanju onog dijela grada kojim je Šibenik zakoračio u novo, moderno doba. x